

**УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
УКРАЇНИ:**

АНАЛІЗ І СИНТЕЗ МЕТОДІВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

**УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ:
АНАЛІЗ І СИНТЕЗ МЕТОДІВ**

Монографія

За загальною редакцією
доктора економічних наук,
професора В.В. Немченко

*Присвячується
110-й річниці заснування ОНАХТ
та 15-й річниці заснування кафедри обліку та аудиту ОНАХТ*

Одеса
Фенікс
2013

Рекомендовано до видання Вченою радою
Одеської національної академії харчових технологій
(13.11.2012 р., протокол № 5)

Авторський колектив:

Єгоров Б.В. (вступ); Немченко В.В. (заг. ред., 6.1, висновки),
Аверіхіна Т.В. (6.4), Агінська І.О. (1.1), Антонюк О.П. (2.4); Антонюк П.О. (2.4),
Басюркіна Н.Й. (4.1), Васьковська К.О. (4.3), Громова О.М. (7.2, 7.3),
Голубьонкова О.О. (4.2), Дойчева К.С. (2.2, 5.2), Іванченкова Л.В. (6.2, 6.4),
Крутякова В.Н. (6.4), Купріна Н.М. (1.4, 2.1, 2.3, 5.2), Лайко О.І. (8.3),
Магденко С.О. (3.1), Маркова Т.Д. (7.2,7.3), Скляр Л.Б. (6.3), Соловійова І.О. (2.1),
Стасюкова К.В. (7.1), Степанова Г.В. (3.2, 5.3), Ступницька Т.М. (1.2, 5.4),
Ткачук Г.О. (1.3, 5.1), Ощепков О.П. (3.1), Хомутенко В.П. (8.2), Шмагіна В.В. (8.1).

Рецензенти:

С. К. Харічков – доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України;

В.Ф. Максимова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Одеського державного економічного університету;

Є.А. Бельтюков – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства Одеського національного політехнічного університету, академік Української академії економічної кібернетики.

А 66 **Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів** : монографія / [В.В. Немченко, Н.М. Купріна, Г.О. Ткачук та ін.]; за заг. ред. д. е. н., проф. В.В. Немченко; Одеська національна академія харчових технологій. – Одеса : Фенікс. 2013. – 448 с.

ISBN 978-966-438-690-3

У монографії розглянуто сучасні теоретичні та методичні підходи до застосування економічного аналізу та аудиту для забезпечення ефективної діяльності та конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України з метою управління їх фінансово-економічною безпекою.

Рекомендується студентам та аспірантам економічних спеціальностей, викладачам вищих навчальних закладів, працівникам економічних підрозділів підприємств, організацій та установ, що цікавляться проблемами розвитку економіки України та її окремих суб'єктів – підприємств харчової промисловості, особливо такими актуальними питаннями, як управління їх фінансово-економічною безпекою.

УДК 005.52 : 338.439(477)
ББК У053 : Л80(237 Ук.)

© Колектив авторів, 2013

© Одеська національна академія харчових технологій, 2013

© Оформлення ІІІ “Фенікс”, 2013

ISBN 978-966-438-690-3

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМІСЛОВОСТІ	9
1.1. Діагностика необхідності відновлення (модернізації) основних засобів підприємств харчової промисловості	9
1.2. Факторний аналіз для оцінки ефективності використання основного капіталу підприємств харчової промисловості в системі його управління	15
1.3. Оцінка ефективності використання майна в системі управління орендою державних цілісних майнових комплексів.	26
1.4. Аналіз ліквідності активів в організаційно-економічному механізмі оптимального управління оборотним капіталом підприємств харчової промисловості	59
<i>Література до розділу 1</i>	67
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМІСЛОВОСТІ	72
2.1. Методичний підхід до аналізу витрат діяльності підприємств: теоретичний та практичний аспект	72
2.2. Особливості оцінювання ефективності діяльності промислового підприємства в сучасних умовах.	89
2.3. Концептуальний підхід до аналізу ефективності діяльності підприємств харчової промисловості в системі управління їх реструктуризацією	101
2.4. Окремі підходи щодо проведення економіко-статистичного аналізу підприємств оліс-жирової промисловості.	115
<i>Література до розділу 2</i>	131
РОЗДІЛ 3 СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ В ВИКОРИСТАННІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМІСЛОВОСТІ	134
3.1. Оцінка соціальної складової в механізмі стимулювання праці персоналу підприємства	134
3.2. Методичний підхід до оцінювання ефективності використання персоналу підприємств консервної промисловості.	148
<i>Література до розділу 3</i>	157
РОЗДІЛ 4 ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМІСЛОВОСТІ	159
4.1. Економічний аналіз діяльності провідних виробників харчової продукції та їх роль у забезпеченні продовольчої безпеки України.	159
4.2. Напрями забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової та зернопереробної промисловості.	179
4.3. Актуальні аспекти аналізу конкурентоспроможності підприємств виноробної галузі	194
<i>Література до розділу 4</i>	207

РОЗДІЛ 5	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ АУДИТУ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.	209
5.1.	Методичні аспекти державного контролю та аудиту в процесі оренди державного цілостного майнового комплексу.	209
5.2.	Аудит ефективності: актуальний напрям контролю діяльності підприємств харчової промисловості	224
5.3.	Соціальний аудит в механізмі управління соціально орієнтованою реструктуризацією підприємств	238
5.4.	Особливості застосування внутрішнього аудиту основного капіталу підприємств харчової промисловості в системі його управління	247
	<i>Література до розділу 5.</i>	251
РОЗДІЛ 6	ВІДОБРАЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ В АНАЛІЗІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	255
6.1.	Економіко-екологічні проблеми в умовах реформування України.	255
6.2.	Організаційно-економічне забезпечення реалізації природозберегаючої функції підприємництва	266
6.3.	Організаційно-економічне забезпечення аналізу та діагностики екологічного управління підприємствами консервної промисловості.	279
6.4.	Потоковий облік витрат в системі управління природоохоронною діяльністю підприємства	289
	<i>Література до розділу 6.</i>	304
РОЗДІЛ 7	СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.	306
7.1.	Напрями використання альтернативних джерел енергозабезпечення на підприємствах харчової промисловості	306
7.2.	Принципові підходи до формування механізму забезпечення екологізації тепlopостачання України на базі розвитку альтернативної енергетики	318
7.3.	Київський протокол в політиці екологізації тепlopостачання підприємств різних галузей України	332
	<i>Література до розділу 7.</i>	345
РОЗДІЛ 8	ОКРЕМІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.	347
8.1.	Внутрішній маркетинг, як складова єдиної внутрішньокорпоративної концепції кадрової безпеки компанії.	347
8.2.	Концептуальні підходи до оцінки та планування податкового навантаження на підприємства харчової промисловості України	355
8.3.	Інвестиційні механізми підвищення рівня економічної безпеки підприємств харчової промисловості	380
	<i>Література до розділу 8</i>	394
ВИСНОВКИ	397
ДОДАТКИ	406

ВСТУП

Підвищення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості і збалансованості за поживними елементами, а також забезпечення більшої доступності кожної людини до продовольчих ресурсів для здорового харчування є стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку України. Жаль, але негативні тенденції в розвитку вітчизняного АПК все ще продовжуються і посилюються і вони призводять не лише до деградації агропромислового потенціалу, а й до подальшого падіння рівня продовольчої безпеки та незалежності нашої держави. Ось чому необхідні рішучі і невідкладні заходи щодо якнайшвидшого подолання цих негативних тенденцій.

Продовольча проблема на сучасному етапі розвитку людства в різних країнах має далеко не однаковий характер і ступінь гостроти. За останні чверть століття у світі відбулися позитивні зміни в нарощуванні виробництва продовольства. В першу чергу це стосується Китаю, де нині мешкає майже чверть населення земної кулі і народ якого завжди страждає від хронічного недоїдання та нестачі продуктів харчування.

Однак тенденція нарощування виробництва продуктів харчування не скрізь має місце. Агропродовольча сфера багатьох держав світу, в т. ч. й тих, що виникли на пострадянському просторі, найбільшою мірою уражених продовольчою кризою, перебуває в надзвичайно складній ситуації. Непослідовність не комплексність проведення ринкових реформ, допущені помилкові рішення і дії щодо соціально-економічних перетворень загалом та на селі зокрема призвели в минулому не до позитивних, а, навпаки, до негативних результатів. Великою мірою зруйновано й матеріально-технічну базу національного АПК.

Одночасно зростає безробіття внаслідок згортання виробництва як у місті, так і на селі. Це загострює і продовольчу, і економічну кризи та посилює соціальну напруженість в українському суспільстві.

Продовольче споживання є однією з повних передумов відтворення й ефективного використання трудових ресурсів та існування держави. За умов ринкової економіки особисте споживання продуктів харчування опосередковується соціально-економічними чинниками та продовольчою політикою держави, а також стратегією соціального та економічного розвитку країни.

Нині продовольча безпека України як з позицій ролі вітчизняної агросфери у формуванні структури споживання продуктів харчування, так і стосовно загальної величини забезпеченості основними з них внаслідок низької платоспроможності населення знизилась до критично небезпечного рівня. Причому поки що має місце стала тенденція до подальшого погіршення ситуації. Падіння ж реальних доходів усіх верств населення зумовило зменшення споживання.

Внутрішній агропродовольчий ринок України постійно поповнюється продуктами харчування закордонного виробника, які досить часто завозяться контрабандно, нерідко сумнівної якості, з понаднормативним вмістом шкідливих інгредієнтів та простроченими строками зберігання. Все це негативно позначається на здоров'ї української нації. Аналогічна ситуація склалась і у деяких інших країнах. Не випадково на зустрічі країн Азіатсько-Тихоокеанського економічного співтовариства (АТЕС) у вересні 2012 року у Владивостоці держави домовились про зниження митних зборів на екологічні товари. Це було пов'язано з стурбованістю країн АТЕС продовольчою безпекою, дефіцитом якісних харчових продуктів. Зростання природно-, ресурсо- й енергомісткості сільськогосподарської продукції і продуктів вітчизняного виробництва, яке все ще продовжується – це результат нерационального та екологічно незбалансованого формування та організації використання ресурсних потенціалів національного і регіонального АПК, недосконалих і неефективних форм господарювання й управління ними в період здійснення ринкових трансформацій. Реструктуризація агропромислового виробництва, радикальне удосконалення його як матеріально-технічної, так і природобіологічної бази нині відбуваються без урахування екологічних чинників, критеріїв, обмежень, стандартів, а також вимог ресурсно-екологічної безпеки господарської діяльності.

Аналіз досягнень агропромислового виробництва в розвинутих країнах свідчить, що саме ефективне використання новітніх розробок у сфері агротехніки, біотехнології та агроекології, всебічна раціоналізація аграрного природокористування зумовили тут істотне зниження природо-, фондо- й енергомісткості агропродовольчої продукції, різке підвищення

її конкурентоспроможності. Тому зазначені чинники слід віднести до пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного АПК.

У вирішенні світової продовольчої проблеми може значний внесок зробити Україна, яка володіє чорноземами. Виступая у вересні 2012 року прем'єр-міністр М.Я.Азаров заявив, що Україна у найближчі п'ять років зможе вирощувати до 100 млн. тон зерна. Вирішення цієї складної задачі вимагає значних зусиль, перетворень у вітчизняної АПК.

Продовольство серед ресурсів життєзабезпечення суспільства посідає найголовніше місце. Тому виробництво сільськогосподарської сировини та продуктів харчування слід вважати найліквіднішою, найголовнішою галуззю економіки, і вона, безпечно, має бути високорентабельною та конкурентоспроможною. І для того, щоб сільське господарство перестало в Україні бути збитковим необхідно радикально змінити не лише критерії і методи оцінки його ефективності, а й підходи і до управління, прогнозування, планування, стимулювання та організації виробництва в національному АПК за ринкових умов.

Ось чому важливе значення відводиться науковим дослідженням, мета яких полягає в обґрунтуванні стратегії здійснення ринкових трансформацій у національному агропромисловому комплексі, дієвих та ефективних методів, способів і механізмів виведення його з системної кризи та переведення на модель сталого, конкурентоспроможного розвитку.

Значний вклад у вирішенні цих наукових проблем внесли такі вчені: Боршевський П.П., Буркінський Б.В., Заїнчковський А.О., Зверяков М.І., Купінець Л.Є., Пасхавер Б.Й., Саблук П.Г., Трегобчук В.М., Шпичак О.М., Харічков С.К., Юрчишин В.В. та багато інших.

Відаючи належне проведення дослідженням, варто зазначити, що окремі аспекти управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості ще не з'ясовано. Звичайно, що для вирішення цієї проблеми необхідно провести значну дослідницьку роботу щодо теоретичного узагальнення існуючих підходів і практики управління ефективного функціонування харчових підприємств, розробки методологічних підходів до створення концепції системи управління цим процесом. Скромну спробу вирішити частину цих проблем зробили автори монографії.

Колективна монографія має комплексний характер і охоплює широке коло актуальних питань пов'язаних з проблемою забезпечення економічної безпеки діяльності підприємств харчової промисловості України: економічний аналіз та управління капіталом, ефективність діяльності харчових підприємств, їх конкурентоспроможність, контроль та аудит, екологічний фактор та енергозбереження як умови сталого розвитку.

Зроблені пропозиції у монографії дозволять виявити внутрігосподарські резерви, стануть основою розробки науково обґрунтованих планів-прогнозів та управлінських рішень і контролю за виконанням їх та використанням ресурсів з метою підвищення ефективності функціонування підприємств харчової промисловості та забезпечення їх економічної безпеки в сучасних умовах розвитку економіки України.

Вважаємо, що результати дослідження будуть корисними і цікавими фахівцям агропромислового комплексу, вченим, викладачам, аспірантам та студентам ВНЗ.